

kallade invånarne (år 862) Waregiska (Skandinaviska) regenter, hvilka stadgade riket och gaf det sitt ännu bibehållna namn. Genom denna inflyttning kom det gamla *Gardarike* eller *Holmgård* *) i stark gemenskap med det Skandinaviska nordn, och tillika tog en liflig handels väg, under medeltiden, sin riktning genom dessa länder. Det rika Nowgorod, vid sjön Ilmen, beherrskade denna handelsrörelse, och emedan vägen för densamma gick till en del genom Karelarnes östra område, kommo äfven dessa i beröring dermed. *Berko*, på Björkö, sydvest från Wiborg, blef dess nederlagsplats vid hafvet. Ryska, Tyska och Gottländska köpmän besökte flitigt dessa orter. Ett så oafbrutet umgänge med mera hyfsade nationer, måste naturligtvis hafva ett verksamt inflytande på Karelarnes bildning.

Gemenskapen med Ryssarne synes i början ej hafva beröfvat landet dess sjelfständighet; invånarnes ställning till dem tyckes ägt mera likhet af ett förbunds förhållande än af beroende; men snart inträffade äfven detta sistnämde tillstånd. Likväl torde detsamma, på sätt redan nämndt är om Svenskarnes eröfringar härstädes, kunna anses inskränkt till någon skatt, hvilken de närmast Ryska gränsen belägna Karelska orter sågo sig nödsakade att erlægga till sina mächtigare grannar. Under sednare årsföljder ser man Ryssarne obehindradt genomtåga Karelarnes område, då de anföllo Tavastarne (af dem benämde *Jämer*), och Karelarnes

*) Tvenne namn hvarmed Ryssland i gamla tider betecknades.

ne finnas ofta omtalade såsom tappra bundsförvandter i de förstnämndes härar, dels i det inre af Ryssland och dels emot sina egna stamförvandter i öster. Beroendet af Ryssarne tyckes således hafva allt mera tilltagit, likväl utan att man kan finna spår till ett egentligt underkufvande, utan detta beroende liknar mera ett nödtvunget förbunds förhållande, ett vasallskap, eller den svagares ofrivilliga deltagande i den mäktigare handlingen.

Men inre strider och Mongolernas härjningar oroade Ryssland; dess magt var bruten och lydfolken började att med otålighet fördraga förlusten af sin sjelfständighet. På en annan sida torde Svenskarnes grannskap, eller kanske äfven utskickade från de redan kufvade stamförvandterna, hafva ingifvit Karelarne hopp att kunna afskudda det Ryska inflytandet. Novgoroderna hade länge misstänkt troheten hos sina stridslystna bundsförvandter, då de år 1277 sökte att med vapen tukta dem. Ett anfall skedde i Karelen, invånarne besegrades; men det gamla vänskapliga förhållandet blef icke vidare återställt. Tvertom lemnade det lidna öfvervåldet obotliga sår efter sig, hvilka ännu mera ökade de beroendes förbittrade sinnesstämning, och kort derefter kufvades hela landet af nya eröfrare från vester.

Utom de härfärder uti hvilka Karelarne deltog gemensamt med Ryssarne, gjorde de äfven andra vidlöftigare krigståg. Otvifvelaktigt hade de redan en längre tid öfvat ströfverier och smärre plundringar, då

de år 1188, i förening med Ingrer och Esther, inträngde i Mälaren, härjade med eld och svärd, och i grund förstörde det befästade och mäktiga Fornsigtuna. Utom sin egen roflystnad, retades Karelarne till detta företag, troligen af Svenskarnes förutgående anfall emot sydvestra delen af Finland, samt af Nowgorodernas uppmaningar, hvilka med fruktan sågo eröfringar i sitt grannskap, som i en framtid kunde blifva dem besvärliga. Ett sednare infall uti Sverige, verkstälde en här Karelare och Esther år 1218. Äfven denna gång inträngde de i Mälaren, anställde djerfva plundringar, med mord och brand; men blefvo slutligen slagne och återdrifne. Svenskarnes inkräktningar i Finland, och Karelens underkufvande af dem, hämmade slutligen dessa ströftåg.

Den kristna läran blef af Ryssarne predikad och fredligen utbredd uti Karelen, redan innan Svenskarne bemäktigade sig detta land. Derom vittna Rysslands krönikor, hvilka bestämdt berätta, att Ryska prester år 1227 sändes till Karelen, hvarest de lärde och döpte folket.

3. *Tavastarne.*

Om denna Finska folkgren har historien bibehållit det största antal minnen, förvarade i Rysslands äldsta häfder, till hvilket rike den oftast stått i ett fiendligt förhållande, och med detsamma utkämpat många blodiga strider. Första gången omnämnas Tavastarne i Rysslands krönikor år 1042, då furst Wladimir Jaroslavitsch från Novgorod segrande inryckte i deras

land; men en inom hans här uppkommen pestartad sjukdom, tvang honom att snart återvända *). — I Februari månad år 1124 företog Novgorodska fursten Wsevolod Mstislavitsch ett krigståg emot Jämerna (Tavastarne), och öfvervann dem; men var sedermera nära att omkomma af hunger, då den inbrytande våren förstörde landets enda vägar öfver snö och isar, och sålunda hindrade all tillförsel samt försvårade återtåget. — Tavastarne gjorde år 1142 ett infall inom Novgorods område vid Ladoga, samt härjade och brände; men blefvo tillbakadrifne, och derpå följande år ryckte Karelarne mot dessa sina stamförvandter, och slogo dem. Ej långt derefter (år 1149) verkstälde likväl ettusende Tavastar, troligen öfver isen, ett infall i Woternas land (inom Esthland), ett Novgorod underlydande folk. De ströfvade och plundrade; men blefvo snart tvungne att återvända.

Nu började Svenskarnes anfall emot Tavastarne (omkr. år 1156), och Rysslands gränсор förblefvo på lång tid icke ofredade. Men ett antal Novgoroder, under Wjischata Wasiljevitschs anförande, verkstälde deremot (år 1186) ett lyckligt ströftåg inom Tavastarnes land. — År 1191 ryckte Novgoroder och Karelare åter emot Jämerna. Afsigten synes hafva varit, att ur landet uttränga de Svenska inkräktarne. Novgoroderna härjade

---

*) Nyare forskningar hafva sökt bevisa, att de Jämer dem Rysslands gamla krönikor omtala, och mot hvilka Novgoroderna utförde flera ströftåg, varit öster om Ladoga sjö kvarblifna Tavastar. Detta förhållande torde dock ännu erfordra en närmare utredning.

med eld och svärd, och äfven det nyligen anlagda Åbo blef förstördt *). — År 1227 gjorde Novgoroderna sjöledes ett nytt plundringståg, hvilket följande år vedergäldes genom ett infall af Tavastarne, som dock åter fördrefvos. Dessa, anfallne af eröfrare från vester, fingo härefter en tid obehindrade rikta emot den nya fienden all sin bitterhet och sitt krigiska sinne, emedan Ryssland var oroadt af Mongoliska horder. Men slutligen blefvo Tavastarne fullkomligen underkufvade af Svenskarne, och då började Novgoroderna att småningom finna sig ännu mera besvärade af de mäktiga eröfrarne, hvilka genom ytterligare utvidgadt område nalkades deras gränсор allt närmare. Deras grannskap hotade att alldeles upphäfvade det större eller mindre inflytande de tidtals utöfvat på de Finska folken, och tydliga förebud hade visat sig, att Ryssarne kanske snart kunde hemsökas inom egna landamärena. Uti Esthland och Liffland utbreddes sig Danskar samt Tyska riddare, från vestern inträngde ett folk af samma stam, och redan kort tid förut hade Novgorodernas område blifvit anfallit. En ströfhop, troligen af Tyskar och Svenskar, hade inträngt i Neva (år 1240); men blef tillbakaslagen af Novgorodiska fursten Alexander Jaroslavitsch, hvilken här af erhöi binamnet *Newskij*. Nu, då hela Tavastland var kufvadt af Svenskarne, riktades Ryssarnes ansträngningar, så ofta det Mongoliska väldet och inre strider tillät

---

*) Svenska författare utsätta denna händelse till år 1193 eller 1198.

det, både mot de nya inkräktarne och deras undersåter. Sålunda ryckte nyssnämde furst Alexander af Novgorod, om vintren år 1256, åter mot Tavastarne, der hans här till en stor del omkom under det besvärliga tåget; men med återstoden anställde han plundringar och gjorde fångar. — Ett nytt anfall skedde år 1292 af ett antal unge män från Novgorod. De trängde in i landet, och eröfrade det så kallade *Aksborg*, troligen någon art fäste beläget inom Akkas socken. — Ryssarnes sista tåg emot Tavastland, verkställdes år 1311. Då seglade, enligt Ryska krönikornas berättelse, Novgoroderna, anförde af furst Dmitrij Romanowitsch, öfver hafvet in i Svenskarnes land, emot Jämerna. Efter all sannolikhet gingo de genom Pojo viken, den de benämna *Handelsfloden*, in uti Karis å, och efter att hafva dragit sina båtar öfver land förbi några forsar, lupo de in i Lojo sjö, och derifrån i Hiidenvesi, inom Wichtis socken, och slutligen gick tåget landvägen till Wånå. Här skola de hafva förstört en fast plats, den de kalla *Wanaja*, törhända det gamla slottet Tavasteborg. Efter vidsträckta plundringar, togo de den kortare återvägen till hafvet, genom Kyrkslätt och Esbo socknar. Sålunda synes man lättast kunna förklara de Ryska berättelserna om detta företag.

---

4. *Finlands Underkufvande.*

Svenska konungar och det stora antal vikingar, som under medeltiden kringsvärmade alla kuster, vo-

ro länge vane att sträcka sina härfärder öster ut öfver hafvet. Detta benämndes hos dem att resa i Austurveg, och Östersjön fick namn af Eystrasalt, likasom man med Österlandet ofta betecknade Finland. Men dess stridbara och krigslystna invånare, synas ock flera än en gång med vilda härjningar hafva vedergällt dessa anfall, och framför allt yttrat sin bitterhet mot korsets bekännare. Detta föranledde påfvarne att uppmana Sveriges konungar till ett inkräkningståg emot ett folk, hvars blodiga stridslust kunde qväfvas endast inom deras eget område. Sådana skäl föranledde konung *Erik* (IX) den *Helige* att med en här öfversegla till Finland, och söka underkufva detsamma. Han landsteg i trakten af det nuvarande Åbo, sannolikast år 1156 eller 1157. Invånarne tågade djerft emot honom; men han besegrade dem snart, genom bättre vapen och större krigsvana hos sina härar. Finnarne blefvo slagne och Erik predikade, efter tidens sed, kärlekens evangelium med eld och svärd; emellan omvändelse eller döden lemnades dem intet val. Engländaren *Henrik*, biskop i Upsala, hade följt med Erik, samt döpte dem som antogo kristna läran, och den första kyrka bygdes vid Röntämäki. Troligen anlades äfven ett fäste vid utloppet af Aura å, till den nya kyrkans värn och försvar, och deromkring, eller till en början kanske något högre uppåt, närmare intill den kristna kyrkan, började småningom en stad utbilda sig, hvilken sedermera och då domkyrkan nedflyttades från Röntämäki (efter år 1229) längre ned mot hafvet, blef bekant under namn af *Åbo*. För öfrigt sträckte sig

eröfringarne isynnerhet utmed kusten af Finska viken; för att gifva dem mera styrka, inflyttades Svenska inbyggare i Åbolänska skärgården, samt de öster ut liggande orter, hvilka nu erhöillo namn af *Nyland*. Att dessa kolonister varit framför allt ifrån Helsingland, bevittnas fullkomligen af de efter dem uppkomna ortnamn, stadgar, bruk och författningar.

Erik afseglade innan kort, och qvarlemnade biskop Henrik att bland Finnarne utbreda evangelii lära. Henrik vandrade djupare inåt landet, och synes haft någon framgång i sitt förhafvande; men blef der slutligen mördad. Den sannolikaste berättelsen härom är, att han, jemte sitt sällskap, våldgästade hos en mächtig och rik Finsk bonde, *Lalli*, i dennes frånvaro, och då bonden hemkom, efterjagade han och upphann Henrik på isen af Kjulo träsk, der han mördade honom, enligt uppgift den 19 Januari 1158. Legendens sägen, att Lalli härtill föranleddes endast af en honom ålagd kyrkobot för begånget mord, saknar all trolig grund. Henrik blef begrafven i Nousis kyrka; vid hans graf skedde sedan underverk, och upptagen bland de heligas antal upphöjdes han snart till Finlands förnämsta skyddshelgon. Hans ben flyttades år 1300 till Åbo Domkyrka, samt affördes derifrån år 1720 till Ryssland.

Den nystiftade kristna församlingen bibehöll sig likväl efter biskop Henriks död, ehuru den ständigt oroades af de icke omvände eller kufvade stamförvandternas blodiga besök, uppretade dels utaf det våld hvarmed den nya läran utbreddes, och dels af det hat,

som nödvändigt skulle uppstå mot dem, hvilka sökte utrota fädernas gamla tro. Äfven yttre anfall störde lugnet inom de nya bosättningarne, och hela den Finska folkstammen syntes vända sin förbittring emot korssets bekännare. Förhärjande ströftåg emot inkräktarne anställdes af Karelare, Esther och Kurer (Kurländare *), och dessa sednare bortförde i fångenskap samt dödade der St. Henriks efterträdare biskop Rudolf (ungefär år 1178). Också Ryssarne tyckas hafva fäst uppmärksamheten på de inträngande nya granarne, och anställde därför ett anfall emot dem, hvarvid Åbo förstördes, såsom det förut blifvit omtaladt. Men framför allt yttrade sig Tavastarnes hätskhet genom de vildaste grymheter, emot både sina omvände landsmän och de fremmande eröfrarne. Samtida handlingar beskrifva deras gräsliga framfart. Alla döpta barn som föllo i deras våld, blefvo omenskligt dödade; in-elfvorna utsletos på äldre personer, och upphängdes såsom offer åt gudarne; andra jagades omkring heliga träd, tills de nedstörtade liflöse; på presterna utstucko de ögonen, stympade deras lemmar eller brände dem lefvande, spetsade uppå pålar. Vid sådana grymheter utmärkte sig främst de omvände och till hedendomen återfallne.

Påfvarne, angelägna om den nya församlingens utbredande, låto till en början flitigt utgå bullor och befallningar, som förbjödo all handel med Tavastar, Karelare, Ingrer, Esther, Ryssar och Kurländare,

---

*) Enligt några författares tanke, har man med dessa Kurer velat utmärka Karelare; men ej Kurländare.

isynnerhet med krigsförnödenheter af alla slag. Men då detta medel dels befanns för mycket kraftlöst, emot folkslag med så få behof, och hvilka sjelfva smidde sina enkla, ehuru med kraftfull hand förde vapen, och förbudet oafbrutet gäckades af egennyttan, vidtogo påfvarne sin vanliga utväg, att predika ett korståg mot dessa hedningar, och Svenska konungarne uppmanades att eröfra ett land, som kyrkan nu skänkte dem. Mongolernas infall i Ryssland och inre oroligheter derstädes, hindrade dess furstar att rikta sin uppmärksamhet på händelserna i vester, och snart undanrycktes dem ett land, uppå hvilket de förut utöfvat ett visst inflytande och hvartill de ansågo sig hafva vissa rättigheter.

Den ryktbara Svenska thronföreståndaren Birger Jarl, afseglade till Finland med en stark här, år 1249. Han landsatte i södra Österbotten, bygde sig till skygd ett fäste, det han, efter ett derinom eller derinvid upprest kors, sinnebilden af ändamålet med hans tåg, gaf namnet *Korsholm*. Österbotten erkände snart hans öfverherrska, och Svenska inflyttningar stadgade härstädes Sveriges välde för kommande tider. Derifrån uttågade han mot Tavastarne, öfvervann och omvände dem med svärd och brand, bygde det fasta slottet *Tavasteborg*, in i landet, samt fulländade sålunda deras underkufvande. Någon tid derefter utnämde han sin son Benkt till hertig i Finland.

Karelarnes oafbrutna fiendtligheter mot sina landsmän, och den djerfhet hvarmed de gjorde hafvet osäkert samt inföllo i hjertat af Sverige, föranledde af-

ven emot dem ett anfall, uppmuntradt och helgadt af påfvarnes bullor. Under konung Birgers regering, seglade Svenska riksmarsken Thorkel Knutson år 1293 med en mächtig flotta öfver hafvet. Karelarne gjorde häftigt motstånd; men kufvades, och en fästning, *Wiborg*, anlades till att hålla den nya eröfringen i lyd- nad. Kristendomen predikades för Karelarne af biskop Peder i Westerås, samt utbreddes efter tidens sed; och valet var enkelt emellan dop eller döden. Nu kommo Svenskar och Ryssar uti omedelbar beröring med hvarandra, ständiga krig, under långa århundraden, blefvo deraf en följd, och Finska namnet försvinner till det mesta ur de politiska häfderna, der det undandöljes af beherrskarnes.

Landet delades (1306), efter inkräktingen, i tre ståthållarskap eller höfdingedömen, hvilkas styresmän bodde på de tre slotten Åbo, Tavastehus och Wiborg; men den förstnämde synes vanligen haft något inflytande öfver de öfriga. Under Åbo lydde Österbotten, kärnan af landet under Tavastehus och östra delen under Wiborg. Till höfdingar valde Sveriges konungar alltid tappre, kloke och kraftfulle män, hvilka med vishet och hof behandlade folket; ty våld förmådde intet emot Finnarnes fasta sinnen, men bemötte med kärlek, älskade de snart sina öfverherrar, och blefvo dem orubbligt tillgifne.

Ungefär vid samma tidpunkt blefvo Lapparne, hvilka troligen ännu qvarbodde inom öfra delarne af landet, midt emellan Tavastar och Karelare, samt derifrån utsträckte sina landamären, längst upp emot nor-

den, bragte under Svenskt öfverherrskap. Detta verkställes på ett fullkomligeu eget sätt, utan styrelsens omedelbara deltagande. Birkarlarne, ett slags handelsförbund, eller en förening af köpmän, hade redan länge idkat gemenskap med dem, tillbytt sig deras varor, bestående af fisk, pälsverk, hudar m. m., och sålunda, en följd af år, vant sig att göra resor till deras område *). För att på närmare afstånd sköta denna rörelse, är det sannolikt att de nedsatt sig i de norra orterna af Tavastland, der de gåfvo namn åt Birkkala socken, och, med tillhjälp af invånarne härstädes, nästan oinskränkt ledde denna handel. Slutligen förskaffade de sig af konung Magnus Ladulås (ungefär år 1277) tillåtelse att ensamme idka denna köpenskap, samt att af Lapparne uppbära den skatt för laxfisken och jagt, hvartill de kunde förmå dessa sistnämde, emot erläggande af ett visst antal timmergråskinn, såsom afgift till kronan. Af denna uteslutande rättighet begagnade sig Birkarlarne, att både med list och våld göra Lapparne skattskyldige under sig. Desse, hvilka förut icke erkänt något fremmande öfverherrskap, utan lefvat under sina äldstes och husfäders ledning, kommo nu under ett handelsbolags vanligen egennyttiga och sjelffrådande inslytande, och derifrån sedermera under Sveriges omedelbara välde.

---

*) Något alldeles likartadt finner man ännu i Norra Amerika, hvarest dels enskildta köpmän, dels hela bolag af sådana, idka pälsverks handel med landets infödingar, oftast på ett ganska stort afstånd från städerna och Europeernas eller de civiliserade staternas besittningar.

Birkarlarne riktade sig oberäkneligt och blefvo under medeltiden mycket ryktbara för sin magt och sina rikedomar.

---

5. *Teckning af Finnarnes tillstånd, samhällsinrättningar, seder, m. m. före underkufvandet.*

Samma brist på fornhäfder, som hindrar en noggrann framställning af Fornfinnarnes äldsta öden, möter äfven vid forskningen om deras statsinrättning, regeringssätt, seder, m. m. Blott några i språket ännu bibehållna benämningar, förenade med få återstående underrättelser om dem, samt jämförelsen med hvad man finner hos deras stamförvandter, lemna härvid en vägledning.

Någon egentligen ordnad stat eller på bestämda former grundad styrelse, tyckas de gamla Finnarne icke hafva känt. Husfaders väldet synes varit det rådande hos dem, likasom hos alla folkslag, der statsinrättningen ännu icke hunnit utveckla sig. Familjfadern var herre i sitt hus, och öfver de sina; uppå honom utöfvade troligen stammens öfverhufvud ett starkt inflytande, och i allmänhet hade de gamla mycket anseende bland folket. *Wanha* (den åldrige, och derföre den vördnadsvärde), är ett hedersnamn, det de gerna och ofta tillägga äfven sina gudar. Men vid denna enkla anordning, saknade de icke begreppet om förmanskap och anförare. Språket har ända till vår tid bibehållit de ursprungliga uttrycken *Wäämieš* (huf-

vudman, anförare), *Esimies* (förman), *Sallistia* (beherrskare), m. fl. Dessutom röjer man spår af ett slags smärre förbund (på det inhemska språket *Liitto*), emellan närgränsande byar till gemensamt försvar, eller en art förbundsorfattning, utmärkt med ordet *Kihla*, och benämningen *Kihlafunta* (numera betecknande ett *härad*), uttryckte fordom det hela af de sålunda förenade byalagen. Dessa *Kihlafunnat* (*plural.*) sammanträdde till gemensamma öfverläggningar, och sådana möten hette *Keräjät* (församlingar, folksamlingar); hvilket namn nu mera öfvergått till begreppet af *Ting*, med alldeles samma afvikelse från sin ursprungliga betydelse, som äfven detta sednare ord erhållit. Och ett ytterligare bevis på ett ej i ringa grad utbildadt samhälls förhållande, finner man deruti, att det Finska språket har inhemska beteckningar uppå skatt och utskylder (*Wero*), böter (*Saffo*), äfvensom i en viss hos dem utvecklad ståndsskillnad; ty man skilde emellan den fria mannen (*Wapa*, *plur.* *Wapaat*), och tjennaren (*Walwelja*), samt trälen (*Orja*).

De gamla Finnarnes religionsbruk voro mycket enkla. De ägde inga tempel, och inga gudabilder hafva hos dem blifvit bekanta, utom *Jumata* bilden i Bjarmaland, och äfven den var uppstald under bar himmel, ehuru inom en inhägnad plats. Lika litet hade de begrepp om egentliga prester, hvilkas namn bland dem (*Paxpi*, *plur.* *Paxpit*, af *papa*) är ett från fremmande tillika med sjelfva inrättningen lånadt ord. Hvarje husfader förestod sjelf den enkla gudstjensten, uti heliga lunder och vid helgade träd och källor.

Här bad han för släktens lycka, och offrade för dess väl, eller till fiendernas undergång; och fornhäfderna omtala bland dem äfven mennisko-offer.

Wissa platser och orter synas hafva varit ett föremål för en högre vördnad, eller ock ett mera allmänt samlingsställe för andäktiga personer från många trakter, emedan de serskildt erhålla namnet *helig* (Pyhä). Der hafva törhända i äldre tider funnits större offerplatser, på bestämda tider besökta af närmare och fjernare bebyggare, eller kanske hafva de utgjort en art valfartsorter. Uppå någonting sådant tyckes man icke utan grund kunna tyda namnet *Eräpyhä* (det afskildt belägna, heliga stället), en udde i Orivesi socken, fordom begagnad som offerplats. Dessutom finnes en hel kyrksocken i Åbo län, benämd *Pyhämaa* (det heliga landet), äfvensom *Pyhäjärvi* (den heliga sjön), invid Kexholm, *Pyhäjoki* (den heliga strömmen), i Österbotten; oberäknadt ett stort antal andra namn deri ordet *pyhä* ingår.

Men ehuru Fornfinnarne icke kände några egentliga prester, saknade folket likväl ej ibland sig ett slags andeliga personer, sådana alla mindre bildade stammar ännu i vår tid förete dem, och dessa benämdes *Tietäjät* (vetande, vise), *Noijat* (trollkarlar), *Belhot* (besvärjare), *Poppaniehet* (troll-läkare), *Intomiehet* (inspirerade), m. m. Dessa ensamme innehade hos dem kunskapen om tingens hemligheter, de kände besvärjelserna och deras kraft, de besuto en högre magt öfver naturen, och hade, genom sin stora förmåga, en viss bekantskap med gudarne, hvarföre de ock stun-

dom delade namn med dem och hette *Jumalat* (gudar). Sådana trollkunnige män voro naturligtvis tillika äfven läkare, kunde afvända ett ondt eller framkalla det, och skulle således utöfva mycket inflytande öfver folket. Och från denna inhemska öfvertygelse om trollkarlarnes stora magt, öfvergick troligen begreppet om de Finska stammarnes trollsyndighet till deras grannar, och för ingen del synes det osannolikt, att de Finska vise kunnat innehafva hemliga naturkunskaper, genom hvilka de satte sig i stort rykte hos landsmän samt fremmande lika vidskepliga nationer.

Krigisk anda utgör grunddraget i de Finska folkens lynne. Denna yttrar sig hos dem alla, från de sydligaste stammarna i det inre af Ryssland och Liffland, ända upp till det höga Norden. Deras många ströftåg äro förut omnämnda. Finska svärd och pilar voro i äldsta tider ryktbara för sin utmärkta godhet och derföre mycket eftersökta; hvarföre äfven Finnmarkens kufvade inbyggare ålades, att åt sina besegrare Norrmännen, betala en del af sin skatt i vapen af hvarjehanda arter. Äfven besitter det inhemska språket egna namn på sådana nästan af alla slag. Svärd (*Mieksä*), sköld (*Kilpi*), hjälm (*Rypperä*), spjut (*Keihäs*), klubba (*Muija*), båge (*Soutsi*), pil (*Nuoli*, *Wasama*), m. fl. voro hos dem allmänt begagnade. Troligen förstodo de, i likhet med sina stamförvandter Estherna, konsten att strida till häst, och att en art befästning icke var dem obekant, bevittnas af de många lemnigar man i Finland träffat af gamla borgar, samt af ordet *linna*, som betecknar ett fäste. — Uppå farko-

ster af alla slag, från ökstocken och de minsta båtar (Nuuhi, Karwas, Wene), intill de största skepp (Laiwa, Muš), med till dem hörande årar, segel, m. m. har Finskan egna och mångfaldiga benämningar; ett bevis på det flitiga begagnandet af dem.

Finnarne voro af ålder ett åkerbrukande folk, hvarmed de, såsom vanligt, förenade en utbredd boskapsskötsel. Uppå hithörande göromål och redskap besitter deras språk ett rikt förråd af egna uttryck. Samma förhållande är det med alla ämnen och handlingar, som höra till den inre sysselsättningen i ett hushåll. Deras andra hufvudsakliga näringsfång var jagt och fiske, hvartill de vidsträckta skogarne, samt de många sjöarne och elfvarne lemnade så ypperliga tillfällen och riktande byten. — Jernsmältning och smide var dem ganska väl kändt; de bearbetade härtill sjö- och myr-malmer, och i denna näringsgren är det inhemska ordförrådet åter ganska stort. Bland metaller synas, utom jernet (Nauta), äfven silfver (Hozea) och koppar (Waffi) varit dem länge bekanta, emedan de uppå dem hafva inhemska benämningar. De öfriga metallerna betecknas med lånade, eller tydligen sednare sammansatta namn. — På lika grunder tyckes man ock kunna antaga, att korn (Sjra), hvete (Mifu), ärter (Serne), rosvor (Mauris), lin (Pellawa), m. fl. varit af dem kände, redan vid inflyttningen i deras nuvarande boningsplatser; hvaremot de Finska namnen på råg (Nuis) och hafra (Kaura), synas häntyda på bruket af dessa sädesslag först efter inträffad beröring med

med Ryssar och Svenskar. Bekantskapen med honing (Mesi) och mjöd (Siina), erinrar om forndna boningsplatser inom sydligare länder.

Begreppet om värubyte och handel var de gamla Finnarne ej obekant. De kunde i sitt språk uttrycka både köp och försäljning; men kunskapen om stad, torg, gata och marknad, m. m. hafva de erhållit af sina eröfrare. Äfven för hvarje bytesmedel i allmänhet, för ett ting som äger ett bytesvärde, efter sednare bruk benämndt penningar, har språket ett eget ord (Raha). — Likaså äro vissa handverk ursprungligen inhemska hos Finnarne, såsom smed (Seppä), väfvarer (Kanturi); men de flesta hafva inga egna Finska namn, ty då folket sjelf tillverkade alla sina behof, kunde inga handverkerier uppstå, och ännu mindre benämningar uppå dem. — Att Finnarne icke varit fullkomligen fremlingar i stjernkunskapen, bevisa de namn, deras modersmål äger uppå sol, måne och ett stort antal stjernbilder, samt uppå himlakropparnes rörelser och förändringar.

Troligast kände Finnarne ännu icke bruket af skrifkonsten, ehuru sjelfva saken ej torde varit dem alldeles obekant. Till denna förmodan ledes man deraf, att deras språk har inhemska uttryck både uppå *läsa* (Lusea) och *skrifva* (Kirjottaa). Det förra ordet betyder äfven *räkna*, hvilket sannolikast är dess ursprungliga bemärkelse, hvarifrån begreppet *läsa* (ett slags räkning af bokstäfver) sedan uppkommit; och det sednare utledes naturligt af ordet Kirjawa (samman-

draget till *Kirja*, *brokig*), emedan en skrift, isynnerhet sådan den under medeltiden brukades, företedde ett ganska mångfärgadt utseende. Häraf erhöll man anledning att gifva namnet *Kirja* åt en skrift eller bok, och sådana hade väl Finnarne fått tillfälle att se hos sina mera bildade grannar i vester och öster; men sedan sjelfva bruket af skrifkonsten hos dem infördes, lånade de af sina lärare häri äfven benämningen på skriftecknen, dem de kalla *Puuftavit* (bokstäfver).

Kärlek och sinne för skaldekonst var en national egenhet hos det Finska folket. Skaldeslagens olika arter äro ofvanföre upptagne. Sång och strängospel förkortade de långa vinteraftnarne, och ännu lefva ördspråk i folkets mun, som häntyda på deras stora tillgifvenhet för dessa sysselsättningar. Af *Runo*, uttrycket för dikt i allmänhet, erhöll både skalden och sångaren namnet *Runo-nieffa* (sångmästare, den sångkunnige). Han qvad för det församlade laget, antingen ensam vid sin *Kantele*, eller ock förenade sig tvenne om samma sång. I vexlande ordning afsjöngode hvardera en vers i sender, och den medhjelpande (*Puoltaja*, *Säistäjä*) upprepade alltid hvad föresjungaren (*Laulaja*) först sjungit för honom; och sålunda fortgick denna sysselsättning hela qvädets igenom. De Finska folkmelodierna äro mycket enkla; men af en ovanlig ljufhet, och hafva i allmänhet ett visst sorgligt uttryck. Det nämnda inhemska instrumentet, *Kantele*, är ett slags harpa med 5 (på sednare tider med 7 till 9) messings strängar. Finnarne begagnade äf-

ven luren (Torwi) och pipan (Huilu, Pilli) samt vallhornet (Sarwi), gjordt af ett bockhorn.

Till deras tidsfördrif hörde äfven att gissa gåtor (Arwoituffia), af hvilka många voro ganska sinnrika, samt att berätta sagor (Suttuja, Loruja). Dans torde icke hafva varit dem fullkomligen obekant; ty ett ord (Tansu, Tanshuaminen), som betecknar detta nöje, finnes i deras språk. Dessutom upptogs tiden af ett stort antal lekar och kroppsöfningar, af hvilka isynnerhet de som vår- och höst-aftnarne sysselsatte ungdomen ute i fria luften, erfordrade mycken vighet, styrka och färdighet.

III.

Andra Tidsrymden.

Finland under Svenska Öfverväldet.

I. Påfviska Tidehvarfvat.

1. *Finlands Historia.*

Stridigheterna emellan Ryssar och Svenskar började genast efter Karelens eröfring af dessa sednare. Furst Roman Glébovitsch angrep Wiborg, i Mars månad 1294, men blef tappert tillbakalagen; den inbrytande våren och tövädret försänkte Ryssarnes läger under vatten, och de nödgades snart aftåga. Thorkel Knutson intog, eller lät, enligt de Ryska krönikornas berättelse, genom Sigge Lake uppbygga den vid vestra stranden af Ladoga sjö belägna fästningen Kexholm,

samt kvarlemnade der en besättning. Men brist på lifsmedel nödgade en del deraf att aftåga; Ryssarne, under rättade härom, angrepo de öfriga (år 1295), och Sigge, ur stånd att längre kunna försvara platsen, gjorde ett utfall, stridde med förtvifladt mod, och stupade jemte alla sina tappra krigare. För att hämnas denna förlust, gick Thorkel öfver till Karelen andra gången, år 1298. Här framryckte han ända till Newa, der han vid Svartåns (Stora Ochtas) utlopp i denna flod, år 1300 började anlägga fästet *Landskrona*, till den nya provinsens skygd emot grannarnes förhärjningar. Ryssarne sökte hindra fullbordandet häraf; men efter många strider lyckades det Thorkel att förjaga fienden, och fullända fästningsverken. Efter ett plundrande infall uti Ingermanland och Watland, aftågade Thorkel; men följande vinter, då besättningen i Landskrona sammansmultit genom brist och sjukdomar, återkommo Ryssarne, stormade fästningen samt eröfrade och förstörde densamma (d. 19 Maj 1301).

År 1310 lät storfursten Mikael II Jaroslavitsch uppbygga ett nytt fäste invid det förstörda Kexholm, och följande år gjorde Ryssarne det förut omtalade infallet i Tavastland. Företaget var troligen riktadt mot de fremmande eröfrarne; men utfördes blott som ett planlöst ströftåg och med så ringa styrka, att något egentligt ändamål derigenom ej kunde vinnas. För att hämnas detta anfall, inträngde Svenskar och Finnar med en flotta i Ladoga sjö, om sommaren 1313, slogo de emot dem utryckte inbyggarna samt eröfrade, plundrade och nedbrände Ladoga stad. Följande år kom-